

Гаркуша Л.І.,

старший викладач

кафедри інструментально-виконавської майстерності

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

Самостійна робота майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики

У статті висвітлено різні форми самостійної роботи майбутнього учителя музичного мистецтва у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики, які сприяють формуванню його педагогічного досвіду. Схарактеризовано завдання курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)», запропоновано форми музично-просвітницької діяльності студентів у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики.

Ключові слова: самостійна робота, концертно-виконавська та педагогічна практики, музично-просвітницька діяльність, майбутній вчитель музичного мистецтва.

Гаркуша Л.И.

Самостоятельная работа будущего учителя музыкального искусства в процессе концертно-исполнительской и педагогической практики

В статье освещены различные формы самостоятельной работы будущего учителя музыкального искусства в процессе концертно-исполнительской и педагогической практики, которые способствуют формированию его педагогического опыта. Охарактеризованы задачи курса «Основной музыкальный инструмент (фортепиано)», предложены формы музыкально-просветительской деятельности студентов в процессе концертно-исполнительской и педагогической практики.

Ключевые слова: самостоятельная работа, концертно-исполнительская и педагогическая практики, музыкально-просветительская деятельность, будущий учитель музыкального искусства.

Harkusha L.I.

Future Music Teacher's Independent Work in Process of Instrumental Performing Experience

One of the main tasks of education is to prepare the young person for independent, creative work. It applies to young people who prepare themselves for teaching, because teachers' work is associated with creative, initiative, independent thinking, constant improvement of mastery and outreach activities. The article aims at defining the role of professional development and musical performing knowledge of future music teacher, contribution to the formation of teaching experience, concert and performance skills and educational activities. According to these goals, it was formulated the following objectives: to highlight the various forms of professional development skills that prepare future teachers of music to professional autonomy, self-development, self-realization and self-improvement in piano class.

The article highlights various forms of future music teacher's independent work in the process of concert-performing and educational activities, which contribute to the formation of pedagogical experience. The efficiency of solving problems of development of professional interest of the future music teacher largely depends on properly training and education, intelligent choice of principles, forms and methods of their implementation. These methods are important in the preparation of future musician-pianist. Knowledge of these provisions is necessary for the further work of young professionals and help them in a creative independent work. All recommended methods are worked out at the piano class, they are the outcome and experience on this problem.

Key words: independent work, concert-performing and teaching practice, musical and educational activities, future music teacher.

Постановка проблеми. Розбудова української національної школи вимагає від майбутнього вчителя музичного мистецтва високої педагогічної культури, методичної та виконавської майстерності. Особливого значення це питання набуває при підготовці вчителя музичного мистецтва у зв'язку з багатогранністю його діяльності як педагога, організатора та виконавця. Одним з головних завдань освіти є підготовка молодшої людини до самостійної творчої роботи. Це стосується тієї молоді, яка готує себе до педагогічної діяльності, адже робота вчителя пов'язана з творчою ініціативою, самостійністю мислення, постійним удосконаленням своєї виконавської майстерності та просвітницької діяльності.

Структуру і зміст компетенцій вчителя музичного мистецтва можна сформулювати так: уміння реалізувати досвід, набутий за час навчання в умовах навчального закладу (проведення уроків та різних просвітницьких заходів у загальноосвітніх школах, організація діяльності музично-творчих колективів); здатність застосувати навички самоосвіти й самоорганізації; уміння співпрацювати в музично-творчому колективі; наявність власної думки; реалізація оригінальних варіантів інтерпретації музичного твору; уміння застосувати набуті знання у концертно-виконавській практиці. Тому у процесі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва важливо не лише озброїти його фаховими знаннями, уміннями та навичками професійної діяльності, а й сформулювати у нього відповідний світогляд, моральні, естетичні якості особистості. Ефективність вирішення проблеми розвитку професійного інтересу майбутнього вчителя музичного мистецтва значною мірою залежить від правильно побудованого процесу навчання та виховання, продуманого вибору принципів, форм і методів їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз досліджень і публікацій з означеної теми дає змогу стверджувати, що в науковій літературі вивчалися питання виконавської та лекційно-виконавської практики (А. Болгарський, Л. Мосол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.) [9; 14; 15; 16]. Проблема самореалізації та самовдосконалення розглядається вченими-дослідниками як процес підвищення професійної і загальної культури педагога (О. Борденюк і Р. Скульський), забезпечення високих результатів професійної діяльності (О. Пехота), духовне та професійне збагачення (В. Хомич), максимальне розкриття професійного й особистісного потенціалу педагога (Л. Маркелова). Такі вчені, як Л. Базишевська, В. Гриньова, Л. Мітіна, О. Шрамко вважають, що професійне самовдосконалення особистості є «більш широким і глибоким, ніж процес формування професійно значущих якостей

чи підвищення професійної майстерності» [цитую за: 13]. Воно спрямовується на розвиток власних сутнісних сил педагога, «відкриття» власної індивідуальності у народженні особистісно значущих смислів та втілення їх у життя, самовираження майбутнього професіонала у власній фаховій діяльності, зростання професійної самосвідомості, рефлексії педагогічної діяльності [цитую за: 13].

Мета статті — висвітлити різні форми самостійної роботи майбутнього учителя музичного мистецтва у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики, які сприяють формуванню його педагогічного досвіду.

Завдання статті: схарактеризувати завдання курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)»; запропонувати форми музично-просвітницької діяльності студентів у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Проблема самореалізації та самовдосконалення студентів постає сьогодні як ніколи гостро, тому студенту важливо привчитися працювати самостійно, творчо мислити, шукати нове, розвивати власні знання, проявляти себе у майбутній професійній діяльності. Це повною мірою відповідає завданням сучасної вищої школи, де на перший план виходить розвиток самостійного мислення студента та створення умов для його особистісної самореалізації. Особливого значення набуває питання пошуку ефективних форм і способів самореалізації. Широке поле можливостей надає у цьому сенсі курс «Основний музичний інструмент (фортепіано)», адже переважну частину роботи студента у ньому займає самостійне опрацювання музичного навчального матеріалу. Це пояснюється, насамперед, специфікою навчання студентів у фортепіанному класі — багатогранністю мети і завдань курсу, складністю та тривалістю опанування інструмента, де успішність залежить більшою мірою від власних зусиль студента.

Досягнути цієї мети й виконати поставлені завдання одними зусиллями викладача неможливо, адже кожний навчальний план має і тематичні, і часові межі. Тому головні зусилля повинні бути спрямовані на те, щоб, по-перше, зацікавити студента вищевикладеною проблемою, а по-друге, зорієнтувати його на самостійний пошук та роботу у класі фортепіано як виконавця та майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тож уміння виконавця слухати себе під час вивчення музичних творів, розуміння загальних проблем музичного мистецтва проявляються завжди й у вирішенні будь-якого музичного завдання, пошуках динамічної палітри, подоланні технічних труднощів.

Перш ніж аналізувати ці проблеми, розглянемо деякі обов'язкові умови, без яких неможливе виховання самостійності майбутнього

вчителя музичного мистецтва. Самостійна робота студента насамперед має наближатися до умов його майбутньої практичної роботи. Зрозуміло, що на різних етапах навчання ступінь наближеності буде різним. Так, ще М. Римський-Корсаков писав: «Практика — кращий засіб навчитися», «головне, необхідно створити в консерваторії практичне музичне життя, наближене до життя дійсності» [цитую за: 1, 138].

Концертно-виконавська та педагогічна практика студентів вищих мистецьких навчальних закладів здійснюється в різних формах. Мета педагогічної практики — навчити майбутнього вчителя музичного мистецтва займатися з учнями. Варто зазначити такий важливий аспект: студенти послідовно ставлять перед своїми учнями музичні завдання, пояснюють їх, показують засоби подолання різних труднощів.

Підготовка студентів до педагогічної практики передбачає роботу над шкільним репертуаром та оволодіння шкільною програмою з музики. Цей вид роботи передбачає поступове розширення виконавського репертуару студентів і репертуарне забезпечення основних тем шкільних програм та позакласних видів музично-виховної роботи.

Засвоєння шкільного репертуару має свої форми звітності — контрольний урок або залік (на старших курсах доцільним є введення диференційованого заліку із шкільного репертуару), на якому повинна бути виконана певна кількість музичних творів чи уривки з творів за конкретною темою шкільної програми. Складання таких творів за певною темою шкільної програми з музики може бути заплановано в розділі «Самостійна робота студента».

Інший вид практики — музично-просвітницька діяльність (концертні виступи у різноманітних формах). Важливість і необхідність виконавської та лекційно-виконавської практики студентів зумовлені специфікою та змістом професійної діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тільки власна виконавська практика спроможна надати цілісності індивідуальному процесу оволодіння курсом основного музичного інструмента (фортепіано).

Включення концертно-виконавської та лекційно-виконавської практики студентів до загального контексту музично-просвітницької діяльності значно розширює перспективу фахової та художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя музики, адже ця діяльність є універсальною формою підвищення професійного рівня виконавця і водночас розвитку його естетичної свідомості.

Музично-просвітницька діяльність слугує ще й засобом саморозвитку та самореалізації студента. Вона також має конкретне соціальне вагомe навантаження: сьогодні, коли суспільство

стоїть на роздоріжжі ціннісних орієнтацій, важко недооцінити значення музично-просвітницької роботи. Розвиваючи свої здібності, набуваючи професійної компетентності у процесі лекційно-виконавської практики, студент водночас розвиває і виховує слухача. Отже, студент має можливість на практиці перевірити результативність діалогової стратегії педагогічної взаємодії у вітчизняній системі мистецької освіти. Пріоритетність цієї стратегії найяскравіше простежується саме на прикладі музично-просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення духовного потенціалу освітнього процесу.

Лекційно-виконавська практика потребує від студента наявності професійно-виконавських навичок і вмій, серйозної підготовки до художньої інтерпретації музичних творів, творчої переробки і практичної реалізації засвоєних знань, самостійних зусиль щодо залучення нових, додаткових культурологічних, естетичних і музикознавчих джерел, психологічної готовності до музичного й вербального спілкування з аудиторією. Специфічною особливістю лекційно-виконавської практики студентів є безперервність цих форм навчання та виховання протягом усіх років підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів.

Основною метою концертно-виконавської роботи студентів є формування сценічного досвіду, музично-виконавських навичок і вмій, необхідних для плідної професійно-педагогічної та художньо-просвітницької діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Основні завдання цієї роботи:

— удосконалення, закріплення та поглиблення практичних виконавських навичок і вмій, набутих у процесі навчання;

— формування досвіду організації музично-просвітницької роботи;

— розвиток здатності самостійно мислити, аналітично-критично ставитися до власної професійної діяльності, виховання почуття відповідальності.

Для підготовки студентів до музично-просвітницької діяльності необхідним є дотримання таких педагогічних умов:

— логічний, систематичний виклад навчального матеріалу, спрямований на формування навичок ораторської майстерності;

— розвиток емоційної сфери студентів;

— індивідуальний підхід до студентів з урахуванням їхньої музичної освіченості.

Педагогічна та просвітницька діяльність завжди мали і мають творчий характер, що виявляється в оригінальному вирішенні проблем, які виникають як у стандартних, так і специфічних ситуаціях, не кажучи вже про предметну характерність музично-пропагандистської діяльності, у якій художньо-творче начало безпосередньо передбачене природою музичного мистецтва.

Вирішення завдань музично-просвітницької діяльності як різновиду професійної діяльності, професійної культури неможливе без набуття таких навичок та вмій:

— методично правильно розробити запропонований матеріал (музичний, літературний) у контексті тематичного напрямку;

— використовувати широкий спектр різноманітних теоретичних знань і практичного досвіду;

— володіти професійно-виконавськими якостями: культурою спілкування зі слухачською аудиторією (вербальними і музичними засобами), елементами авторської та режисерської майстерності, основами ораторського мистецтва, сценічного руху, хореографії.

Музично-просвітницька діяльність відкриває перед студентами можливість поглиблено займатися тим, що їх приваблює, формує самостійність і творчу активність. Заохочення студентів до підготовки та проведення позааудиторних заходів розширює можливості практичного використання та творчої переробки раніше засвоєних компетенцій, більш глибокого сприйняття поетичних та музичних творів, розвитку практичних умінь і навичок у процесі проведення аналогічних заходів. Коли студенти беруть участь у академічних вечорах, відкритих концертах, лекторіях, конкурсах, бесідах, виїзних концертних бригадах як солісти, ансамблісти, концертмейстери, не тільки виконавці, а й організатори, що несуть особливу відповідальність, це сприяє усвідомленню ними особистої відповідальності як пропагандистів музики.

Формування особистості студента відбувається як в індивідуальній, так і в колективній формі виховної роботи. Обговорення виступів студентів після концертів, конкурсів формує критичну оцінку та самооцінку, музичний смак, педагогічну культуру, зацікавленість у педагогічній діяльності та просвітницькій роботі. А органічне поєднання музики, слова, декорацій, костюмів сприяє захопленню та об'єднанню виконавців у єдиний творчий колектив і в такий спосіб удосконалює виконавську культуру.

Велике значення має також етап підготовки сценаріїв (коли студентам старших курсів пропонується обрати теми лекцій-концертів самостійно) з колективним обговоренням кращих варіантів. Ретельно добирається музичний матеріал до кількох варіантів, запропонованих студентами. Так студентам надається можливість розширити теоретичні знання у їх практичному використанні. Конкурси і тематичні концерти плануються з урахуванням перспективи технічного удосконалення. Наприклад, якщо на I, II курсах студенти беруть участь у конкурсах на краще виконання дитячих п'єс, то на III, IV — уже фортепіанних мініатюр. Відповідно до плану кафедри

на фортепіанній секції передбачається самостійне вивчення фортепіанних п'єс українських композиторів та проведення конкурсу, який є перевіркою самостійної роботи студентів на III, IV курсах. Найталановитіші студенти-старшокурсники залучаються до роботи в конкурсних журі, самостійно оцінюючи виступи студентів-початківців. Це допомагає визначити підготовку студентів до практичної діяльності, надає простір для творчих пошуків, сприяє формуванню аналітичного мислення, навичок художньо-естетичної оцінки.

Мета всіх просвітницьких заходів — це підготовка студентів до практичної діяльності: формування інтересу до просвітницької діяльності; удосконалення методів самостійної роботи у процесі підготовки колективних просвітницьких заходів; створення професійної мотивації, що зникається з набуттям майбутніми вчителями соціально-професійного досвіду; виховання творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Дуже важливим моментом є створення таких умов у творчому колективі, які сприяли б продуктивній професійній співпраці всіх учасників майбутніх виховних заходів. Це залежить від чіткої і послідовної організації підготовчого процесу, спільного бажання досягнути яскравого втілення художньої мети, а також від досконалої реалізації творчих завдань.

Прикладом ефективного впливу на формування у студентів здатності до проведення позааудиторної роботи можуть бути заходи, які дуже популярні в Київському університеті імені Бориса Грінченка, зокрема проект «Мала філармонія», у якому беруть участь і студенти Інституту мистецтв, і викладачі. У межах проєкту проводяться тематичні вечори («С. Рахманінов. Дзвони долі», «Чарівні звуки Ф. Шопена», «Музика моєї Батьківщини»), конкурси («Українські композитори — дітям», «Джазова музика»), концерти-лекції («П. Чайковський. Природа в музиці», «У світі фортепіанної мініатюри»), творчі зустрічі-концерти. Беручи участь у цих заходах, студенти мають можливість підвищити свій виконавський потенціал, розвинути інші творчі здібності, як-от: написання сценарію, режисура заходу, виступ у ролі ведучого тощо.

Для подальшого розвитку музичного мислення, музичного кругозору, музичного смаку, розвитку емоційного та свідомого музичного сприйняття слід залучати студентів до таких форм роботи, які об'єднують різні види мистецтва — музику, живопис, поезію, хореографію, мультимедійні технології.

Крім того, участь у просвітницькій роботі значно підвищує загальний культурно-професійний рівень студента, адже працюючи над певною темою, він змушений звертатися не лише до музичної теорії та літератури, але й до культурології,

естетики, історії, мистецтвознавства й інших суміжних наук, розширюючи тим самим межі своїх знань. Відповідно формується здатність до власної, достатньо незалежної від сторонніх впливів оцінки різних художніх явищ, до особистої, не регламентованої зовні інтерпретації музичного твору.

Висновки. У статті висвітлено різні форми самостійної роботи майбутнього учителя

музичного мистецтва у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики, які сприяють формуванню його педагогічного досвіду. Схарактеризовано завдання курсу «Основний музичний інструмент (фортепіано)» та запропоновано форми музично-просвітницької діяльності у процесі концертно-виконавської та педагогічної практики для підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

ДЖЕРЕЛА

1. Алексеев А.Д. Творчество музыканта-исполнителя / А.Д. Алексеев. — М. : Музыка, 1991. — 102 с.
2. Абдулин Э.Б. Методология педагогики музыкального образования / Э.Б. Абдулин. — М. : ГНОМ, 2010. — 379 с.
3. Архимович Б. Розвинення творчого потенціалу учнів-піаністів в класі фортепіано / Б. Архимович, Н. Лисина // Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. — К. : НПУ, 2006. — Вип. 1. — 173 с.
4. Булатова Л. Педагогические принципы Е.Ф. Гнесиной / Л. Булатова. — М. : Музыка, 1976. — 63 с.
5. Бородин А. Критические статьи / А. Бородин. — М. : Музыка, 1982. — 49 с.
6. Бодалев А. Восприятие и понимание человека человеком / А. Бодалев. — М. : МГУ, 1992. — 32 с.
7. Быстрицкий Е. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие / Е. Быстрицкий. — К. : Наукова думка, 1991. — 46 с.
8. Базілевська Л. Саморозвиток особистості як творчість у контексті педагогічної діяльності / Л. Базілевська // Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки. — Дрогобич : Коло, 2001. — Вип. 7. — С. 55–64.
9. Болгарський А. Деякі аспекти формування художньо-творчих умінь у майбутніх учителів / А. Болгарський // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. — К. : УДПУ, 1997. — С. 288–296.
10. Бирман А. Развитие художественных навыков / А. Бирман. — М. : Музыка, 1973. — 63 с.
11. Гусейнова Л.В. Формування готовності майбутніх вчителів музики до інструментально-виконавської діяльності : дис. ... канд. пед. наук : спец. 11.00.02 «Теорія і методика навчання музики і музичного виховання» / Л.В. Гусейнова. — К., 2005. — 241 с.
12. Гуральник Н. Українська фортепіанна школа ХХ століття в контексті розвитку музичної педагогіки / Н. Гуральник. — К. : Вища школа, 2007. — 312 с.
13. Згурська Н.М. Методика формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя / Н.М. Згурська // Теорія і методика мистецької освіти. — К. : НПУ, 2007. — Вип. 2. — 134 с.
14. Олексюк О.М. Методика викладання гри на народних інструментах / О.М. Олексюк. — К. : ДАКККіМ, 2004. — 133 с.
15. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О.М. Олексюк, М.М. Ткач // Сфера музичного мистецтва : навч. посіб. — К. : Знання України, 2004. — 264 с.
16. Падалка Г.М. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя музики / Г.М. Падалка // Теорія і методика мистецької освіти. — К. : НПУ, 2006. — Вип. 1. — 12 с.
17. Пляченко Т.М. Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики / Т.М. Пляченко // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір. — К., 2012. — Вип. 1. — 722 с.
18. Щербакова А.И. Музыкальное искусство и образование в подготовке современного педагога-музыканта / А.И. Щербакова. — М., 2007. — 127 с.